

برنامه‌ریزی درسی در آموزشی ابتدایی

مؤلفین :

مجتبی حیدری

(عضو هیات علمی دانشگاه فرهنگیان)

مجتبی محمدی جلالی فراهانی

(عضو هیات علمی دانشگاه فرهنگیان)

فریدون رمضی

(مدرس دانشگاه فرهنگیان)

سرشناسه	: حیدری، مجتبی، ۱۳۴۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: برنامه‌ریزی درسی در آموزش ابتدایی
مشخصات نشر	: تبریز: انتشارات پژوهش‌های دانشگاه، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۳ص: جدول
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۳۸-۰۱-۶
وضعیت فهرست نویسی	: فیبای مختصر
یادداشت	: فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است
یادداشت	: مازنه نامه.
شناسه افزوده	: محمدی جلالی، مجتبی، ۱۳۴۹ -
شناسه افزوده	: فریدونی، فریدون، ۱۳۴۲ -
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۰۹۰۶
نام کتاب	: برنامه‌ریزی درسی در آموزش ابتدایی
تالیف	: مجتبی حیدری، مجتبی محمدی جلالی، فریدون محمدی
ناشر	: پژوهش‌های دانشگاه
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۳۸-۰۱-۶
طرح روی جلد	: فرزین جهانگیری
لیتوگرافی	: بابک
چاپ و صحافی	: اعظم، نوپل
ویراستار ادبی	: داوود ساریخانی
نویت چاپ، شمارگان	: اول ۱۳۹۴، ۱۰۰۰ جلد
قیمت	: ۱۴۰۰۰ ریال
سایت اینترنتی	: www.pajohesh-daneshgah.ir
دفتر پخش تهران	: میدان انقلاب - روبروی دانشگاه تهران - پلاک ۳۳۳ - جامعه شناسان

بشار - پژوهش‌های دانشگاه
دانشگاه تبریز، انتشارات

آدرس: تبریز - آبرسان

مجتمع تجاری بلور

پلاک ۳۹

۰۴۱-۳۳۲۶۲۱۱۶

فهرست

۱۱.....	مقدمه
۱۳.....	پیشگفتار

فصل اول

ماهیت برنامه‌ریزی درسی

۱۶.....	تعلیم و تربیت
۱۶.....	تعریف برنامه‌ریزی
۱۷.....	تعاریفی از برنامه‌ریزی
۱۹.....	عناصر برنامه‌ریزی درسی
۲۰.....	وجه مشترک میان یک برنامه آموزشی و یک برنامه درسی
۲۰.....	وجه تمایز میان یک برنامه آموزشی و یک برنامه درسی
۲۱.....	تعریف برنامه‌ریزی درسی
۲۱.....	دلایل نیاز به برنامه‌ریزی درسی
۲۲.....	برنامه‌ریزی درسی در دوره ابتدایی
۲۳.....	ویژگی‌های برنامه‌ریزی درسی
۲۴.....	چگونگی برنامه‌ریزی درسی دوره ابتدایی
۲۶.....	اصول برنامه‌ریزی در آموزش ابتدایی از دیدگاه مولفان
۲۸.....	خود را بیازمایید
۲۹.....	منابع فصل اول

فصل دوم

دیدگاه‌های برنامه‌ریزی درسی

۳۲.....	۱) دیدگاه رشد و توسعه فرایندهای ذهنی و عقلی
۳۶.....	۲) عقل‌گرایی آکادمیک
۳۸.....	۳) دیدگاه خودشکوفایی یا ارتباط شخصی
۴۱.....	۴) دیدگاه بازسازی اجتماعی / تطابق اجتماعی
۴۴.....	خود را بیازمایید

فصل سوم

نیازسنجی

۴۶	تعریف نیاز
۴۷	نیازسنجی
۴۷	انواع نیازها
۴۷	تعریف نیازسنجی
۴۸	موضوعات نیازسنجی
۴۸	تکنیک‌های نیازسنجی در سازمان‌ها
۴۸	الف) توافق محور
۴۸	۱- تکنیک دلفی
۵۱	۲- تکنیک فیش باول
۵۲	۳- تکنیک تل استار
۵۲	ب) مسأله - محور، مشکل - محور
۵۲	۱- تکنیک رویداد مهم
۵۳	۲- تکنیک درخت خطا
۵۳	۳- تکنیک آزمون وظایف کلیدی
۵۳	۴- تکنیک تجزیه و تحلیل شغل
۵۴	خود را بیازمایید
۵۴	منابع فصل سوم

فصل چهارم

اهداف برنامه درسی

۵۶	هدف
۵۶	سطوح هدف‌ها
۵۷	منابع تعیین هدف‌ها
۵۹	تدارک اهداف آموزشی عینی
۶۱	نمونه‌هایی از اهداف عینی / رفتاری

- ۶۱..... طبقه بندی اهداف عینی / رفتاری
- ۶۵..... هدف‌های تعلیم و تربیت در دوره ابتدایی
- ۶۶..... الف- هدف از تدریس هدیه‌های آسمان در دوره ابتدایی
- ۶۶..... ب - هدف از تدریس زبان و ادبیات فارسی در دوره ابتدایی
- ۶۹..... ج - هدف از تدریس ریاضیات در دوره ابتدایی
- ۶۹..... د - هدف از تدریس علوم تجربی در دوره ابتدایی
- ۷۰..... ه - هدف از تدریس مطالعات اجتماعی در دوره ابتدایی
- ۷۱..... و - هدف از تدریس هنر و کاردستی در دوره ابتدایی
- ۷۲..... ز - هدف از تدریس ورزش در دوره ابتدایی
- ۷۲..... هدف‌های آمادگی و پرورش در دوره ابتدایی
- ۷۵..... اصول آموزش پرورش در دوره ابتدایی
- ۷۵..... خود را بیازمایید
- ۷۶..... منابع فصل چهارم

فصل پنجم

محتوای برنامه درسی و سازماندهی محتوا

- ۷۸..... محتوا چیست؟
- ۷۸..... تعریف محتوا از نظر سیلور و الکساندر
- ۷۸..... تعریف محتوا از نظر هی مان
- ۷۹..... تعریف محتوا از نظر لویی
- ۷۹..... تعریف از نظر نیکلس
- ۷۹..... چگونه محتوا را انتخاب کنیم؟
- ۸۱..... معیارهای انتخاب محتوا کدامند؟
- ۸۲..... اصول اساسی در انتخاب و ارائه محتوا
- ۸۲..... ۱- رابطه محتوا و هدف
- ۸۲..... ۲- رابطه محتوا و رغبت
- ۸۲..... ۳- رابطه محتوا و توان دانش آموزان
- ۸۳..... ۴- رابطه محتوا و زمان
- ۸۳..... ۵- رابطه محتوا و سودمندی
- ۸۳..... ۶- رابطه محتوا و ارتباط عمودی

۸۳	۷- رابطه محتوا و ارتباط افقی
۸۴	مروری بر معیارهای انتخاب محتوا
۸۶	سازماندهی محتوا چیست؟
۸۶	معیارهای سازمان دهی محتوا کدام است؟
۸۶	۱- توالی
۸۶	۲- تداوم
۸۶	۳- وسعت
۸۷	۴- تعادل
۸۷	۵- ارتباط عمودی و افقی
۸۸	۱- سازمان دهی بر اساس رشته‌های علمی
۸۸	۲- شیوه موازی سازی رشته‌ها
۸۸	۳- شیوه سازمان دهی چند رشته‌ای
۸۸	۴- شیوه سازمان دهی بین رشته‌ای
۸۹	خلاصه‌ای از بحث محتوا در یک برنامه درسی
۹۰	چرا محتوا را تحلیل کنیم؟
۹۰	مواردی از تحلیل محتوا
۹۰	تحلیل محتوا چیست؟
۹۱	انواع روش‌های تحلیل محتوا
۹۱	۱- تحلیل محتوای توصیفی
۹۱	۲- تحلیل محتوای استنباطی
۹۲	۳- روش ویلیام رومی در تحلیل محتوای کتب درسی
۹۷	کاربردهای تحلیل محتوا در حوزه‌های مطالعاتی
۹۸	خود را بیازمایید
۹۸	منابع فصل پنجم

فصل ششم

روشها(راهبردهای یاددهی و یادگیری) در برنامه درسی دوره ابتدایی

۱۰۰	الگوی تدریس چیست؟
۱۰۰	الگوی عمومی تدریس
۱۰۱	تعریف روش‌های تدریس

۱۰۱	.....	مراحل اجرای روش نمایشی
۱۰۲	.....	محاسن و محدودیت‌های روش نمایشی
۱۰۲	.....	روش آزمایشی (آزمایشگاهی)
۱۰۳	.....	محاسن و محدودیت‌های روش آزمایشی
۱۰۴	.....	روش بحث گروهی
۱۰۵	.....	مراحل اجرای روش بحث گروهی
۱۰۶	.....	محاسن و محدودیت‌های روش بحث گروهی
۱۰۷	.....	ویژگی‌های الگوی حل مسأله
۱۰۸	.....	محاسن و محدودیت‌های الگوی حل مسأله
۱۰۸	.....	الگوی پیش سازان دهنده
۱۰۹	.....	ساخت‌شناسی چیست؟
۱۰۹	.....	یادگیری معنادار چیست؟
۱۱۰	.....	محاسن و محدودیت‌های الگوی پیش‌سازان دهنده
۱۱۰	.....	روش‌های آموزش انفرادی
۱۱۰	.....	اهداف آموزش انفرادی
۱۱۲	.....	یادگیری تا حد تسلط
۱۱۲	.....	تدریس خصوصی
۱۱۲	.....	آموزش برنامه‌ای
۱۱۳	.....	روش‌های آموزشی انفرادی
۱۱۴	.....	مبانی نظری تدریس
۱۱۴	.....	دیدگاه‌های مختلف تدریس
۱۱۴	.....	۱- نگاه توصیفی
۱۱۵	.....	۲- نگاه موقفیتی
۱۱۵	.....	۳- نگاه ارادی
۱۱۵	.....	۴- نگاه هنجاری
۱۱۵	.....	۵- نگاه علمی
۱۱۵	.....	روش سخنرانی
۱۱۵	.....	مراحل اجرای روش سخنرانی
۱۱۷	.....	محاسن و محدودیت‌های روش سخنرانی
۱۱۸	.....	روش تدریس (بارش مغزی)
۱۲۱	.....	مزایا و معایب

۱۲۲	روش ها و تکنیک‌های مشابه
۱۲۳	مقایسه روش‌های سنتی و نوین در فرآیند یاددهی- یادگیری
۱۲۴	ویژگی‌های یک روش تدریس خوب
۱۲۵	خود را بیازماید
۱۲۵	منابع فصل ششم

فصل هفتم

ارزشیابی در برنامه درسی دوره ابتدایی

۱۲۸	ارزشیابی برنامه‌های درسی
۱۲۸	تفاوت ارزشیابی و سنجش
۱۳۰	کارکردهای عمده‌ی ارزشیابی
۱۳۱	انواع ارزشیابی
۱۳۸	موضوع‌های اساسی ارزشیابی برنامه
۱۴۰	ارزشیابی توصیفی
۱۴۱	کاربرد ارزشیابی توصیفی
۱۴۲	ابزارهای ارزشیابی توصیفی
۱۴۶	آزمون‌های عملکردی
۱۴۷	آزمون‌های حوزه شناختی
۱۴۹	آزمون‌های حوزه عاطفی
۱۵۰	انواع آزمون‌های عملکردی
۱۵۱	روش‌های نوین ارزشیابی پیشرفت تحصیلی ارزشیابی توصیفی (الگوی جدید)
۱۵۲	اهداف اساسی ارزشیابی توصیفی
۱۵۲	نقش ارزشیابی در ارتباط با اجزا نظام آموزشی
۱۵۳	نقش نظارت بر اهداف
۱۵۴	نقش نظارت بر برنامه‌ها
۱۵۴	نقش نظارت بر ابزار و روش اجرای برنامه
۱۵۵	نقش بازخورد دهنده
۱۵۶	نقش ایجاد کننده انگیزش
۱۵۶	نقش ارائه دهنده اطلاعات

۱۵۷	..... نقش ارتباطی ارزشیابی
۱۵۷	..... جایگاه و نقش ارزشیابی در تعلیم و تربیت ابتدایی
۱۵۹	..... خود را بیازمایید
۱۵۹	..... منابع فصل هفتم
۱۶۱	..... واژه نامه

www.ketab.ir

مقدمه

صاحب نظران بسیاری پذیرفته‌اند که تعلیم و تربیت پایه و شرط لازم رشد ابعاد مختلف جامعه می‌باشد و سال‌هاست که اغلب دولت‌ها بر این اساس به برنامه‌ریزی‌های گوناگون ملی دست زده‌اند. در میان عوامل و عناصر دست اندر کار تعلیم و تربیت، معلم جایگاه ویژه‌ای داراست و می‌توان به یقین ادعا کرد که او به دلیل نزدیکی به دانش‌آموزان و مجری مستقیم اهداف تربیتی بودن، اصلی‌ترین و موثرترین عنصر تعلیم و تربیت می‌باشد و بزرگ‌ترین نقش را در دگرگون ساختن نسل جوان و نهایتاً تمام افراد جامعه، به عهده دارد. متأسفانه علی‌رغم آن تأثیر و عظمت این نقش، آن گونه که باید و شاید به‌گزینش، آموزش و پرورش معلم توجه نشده تا جایی که اکثریت چشم‌گیری از معلمان جامعه بدون آن که آمادگی لازم را از طریق گذراندن دوره‌های تربیت معلم، به دست آورده باشند به این کار عظیم گمارده می‌شوند.

وزارت آموزش و پرورش در دگرگون‌سازی سازمان‌ها و افراد علاقه‌مند به بالا بردن سطح کیفی تعلیم و تربیت، می‌بایست به عناوین مختلف و طرز گوناگون اقداماتی به عمل آورند تا به خصوص این دسته از معلمان اطلاعات لازم را به دست آورند و صلاحیت حرفه‌ای خویش بیافزایند و معلمان و دبیران و دست‌اندرکاران آموزشی دیگر امکان یابند تا اطلاعات و مهارت‌های تازه‌تری کسب کنند.

مربیان و برنامه‌ریزان درسی و آموزشی، مسئولیت سنگین تربیت فرزندان جامعه را بر عهده دارند و باید در جهت شناخت عوامل و عناصری که در فرایند تعلیم و تربیت دخالت دارند کوشش کنند نیازها و ویژگی‌های جامعه گذشته، امروز و آینده را بشناسند و برنامه‌های تربیتی را مطابق با این نیازها طراحی کنند. چرا که فعالیت‌های آموزشی بدون یک برنامه مدون به سامان نرسد. ضمناً روشن کرده‌اند که برای برگزاری دوره‌ها به برنامه‌های ویژه نیاز است. برنامه‌های درسی به خوبی خود تهیه نمی‌شوند، تهیه برنامه‌های درسی دارای فرایند نظام‌داری است که با رعایت آن برنامه‌ی درسی مورد نظر حاصل می‌شود.

به نظر می‌رسد که یکی از راه‌ها برای تحقق بخشیدن به هدف فوق چاپ کتاب‌های سودمند مربوط به تعلیم و تربیت و انتشار آن‌ها در میان معلمان و دبیران و مربیان می‌باشد تا به این طریق ایشان هم فرصت یابند که کارشان را در زمان حال به خوبی انجام دهند و هم با آگاهی یافتن از ایده‌های جدید افق دید خویش را وسیع‌تر سازند و خود، خواهان دگرگونی در وضع موجود آموزش و پرورش در جهت ترقی و تکامل بیش‌تر آن شوند. تدوین این کتاب قدم بسیار کوچکی است که در این راه برداشته شده است.

دانشجویان علوم تربیتی، دانشجو معلمان، معلمان جوان و دبیران با مطالعه‌ی این اثر نه تنها به طور عمیقی با نحوه نیازسنجی و تهیه اهداف، گزینش و سازماندهی محتوی، گزینش و سازماندهی روش‌ها، و ارزشیابی آموزشی آشنا می‌شوند بلکه امکان خواهند یافت که با ماهیت و دیدگاه‌های برنامه‌ریزی درسی آشنا شده و هر جا با ابهامی در برنامه‌های درسی، از جنبه‌های یاد شده، رو به رو شدند به رفع آن اقدام نمایند و در صورتی که زمینه مساعد شود به برنامه‌ریزی‌های لازم دست زنند.

مطالعه این کتاب به مربیان و برنامه ریزان درسی نیز فرصت می‌دهد که اطلاعات قبلی خویش را تجدید نمایند. احتمالاً امکان کاربرد آن اطلاعات را به سبکی جدید بیابند و با توجه به تأکیدی که محتوای این کتاب بر جنبه‌های عملی برنامه‌ریزی درسی دارد، سطح مهارت حرفه‌ای خویش را ارتقا بخشند.

متخصصان تعلیم و تربیت به روشنی بیان داشته‌اند که فعالیت‌های آموزشی بدون یک برنامه مدون به سامان نخواهند رسید. همچنین، روشن کرده‌اند که برای برگزاری دوره‌های آموزشی به برنامه‌های ویژه‌ای نیاز است. برنامه‌های درسی، به خودی خود تهیه نمی‌شوند، تهیه برنامه‌های درسی دارای فرآیند نظام‌داری است که با رعایت آن برنامه درسی مورد نظر حاصل می‌شود. نقش برنامه‌ریزی درسی در دوره ابتدایی از اهمیت بسیاری برخوردار است هدف این کتاب آن است که شرح دهد مقصود از برنامه‌ریزی درسی چیست و برنامه‌ریزی درسی مستلزم چه می‌باشد؟ در این کتاب ارتباط مبانی عوامل مختلف تشکیل دهنده برنامه درسی و عواملی که آن را تحت تأثیر قرار می‌دهند مشخص می‌گردد. این کتاب که تحت عنوان برنامه‌ریزی درسی در آموزش دوره ابتدایی نام دارد در هفت فصل به شرح زیر تدوین شده است.

در فصل اول دانشجویان و خوانندگان محترم با ماهیت برنامه‌ریزی درسی آشنا می‌شوند. ضمناً به تعاریف برنامه‌ریزی، برنامه درسی، برنامه‌ریزی درسی، عناصر برنامه‌ریزی درسی، وجوه مشترک، وجوه تمایز برنامه آموزشی و برنامه درسی، برنامه‌ریزی درسی در دوره ابتدایی و چگونگی برنامه‌ریزی درسی و دلایل نیاز به آن توجه شده است.

در فصل دوم دیدگاه‌های مختلف برنامه‌ریزی درسی مورد توجه واقع شده است.

در فصل سوم نیاز: انواع نیازها، نیازسنجی و تکنیک‌های نیازسنجی مطرح شده است.

در فصل چهارم سطوح هدف‌ها، منابع تعیین هدف‌ها، اهداف رفتاری و اهداف و اصول آموزش و پرورش دوره ابتدایی، ویژگی‌های دانش‌آموزان دوره ابتدایی مورد تشریح و تحلیل واقع شده است.

در فصل پنجم محتوای برنامه درسی، معیارهای انتخاب محتوا و معیارهای سازمان‌دهی محتوا، ارتباط عمودی و افقی، سازماندهی محتوا تحلیل محتوا و تکنیک ویلیام رومی مورد بررسی واقع شده است.

در فصل ششم پیرامون الگوها و روش‌های نوین در تدریس دوره ابتدایی و در فصل هفتم ارزشیابی برنامه‌های درسی با انواع آن مورد بررسی واقع گردیده است. ضمناً در هر فصل علاوه بر خود را بیازمایید منابع آن فصل نیز درج گردیده است.

این کتاب برای درس برنامه‌ریزی درسی در آموزش ابتدایی تنظیم گردیده است. مطالب با زبانی ساده و در خور فهم دانشجویان دوره کارشناسی تألیف و تدوین شده است، اما مسلم است که به سبب دقت و تردگی مطالب، کتاب مبرا از احتمال خطا و اشتباه نخواهد بود. لذا از خوانندگان محترم به ریژه اساتید همکار و دانشجویان انتظار می‌رود در صورت تمایل مولفین را از نظریات، پیشنهادات خود بی‌بهانه و بدون درنگ و مطمئن باشند شکرگزار محبت آنان خواهیم بود.

با تشکر

مؤلفین

پاییز ۱۳۹۴